

УДК 338:65.01

ЄРМАК Світлана Олександрівна

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки підприємств,
Національний університет «Одеська політехніка», Україна
ORCID ID: 0000-0001-5232-6406
e-mail: kaf.econ.kr@gmail.com

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В роботі запропоновано авторський підхід щодо діагностики ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в умовах запровадження політики антикризового менеджменту. Узагальнено основні підходи щодо послідовності оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур та визначено ключові аспекти, що розкривають сучасний методичний інструментарій цього процесу. Сформовано авторське бачення щодо етапів діагностики ефективності інноваційної діяльності в умовах антикризового менеджменту. Систематизовано основні методичні підходи до виділення складових систем оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур та виділено: функціональний підхід, модифіковано-функціональний, ресурсний, ресурсно-функціональний та інший підхід. Визначено основні вимоги, яким має задовольняти система показників діагностики ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур. Запропоновано систему показників будувати за принципом дуалізму та виділити дві частини: загальну та спеціальну. Доведено, що показники загальної частини повинні базуватися на основних принципах антикризового менеджменту та пріоритетах інклюзивного розвитку економіки й поділятися на соціальний, економічний, екологічний, науково-технічний та організаційний блоки. Показники спеціальної частини націлені на діагностику специфічних галузевих й структурних особливостей підприємницьких структур. На основі запропонованої системи показників доцільно сформувати комплексний інтегральний показник, який дозволить визначити рівень ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур (низький, середній, високий) та розробити комплекс антикризових заходів з її підвищення.

Ключові слова: діагностика, інноваційна діяльність, підприємницькі структури, антикризовий менеджмент

JEL classification: B 41; O31; M29

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2021.1.28.39>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Підприємницькі структури в останні роки змушені працювати в кризових умовах, пристосовуватись до них, знаходити шляхи зменшення та нівелювання негативного впливу криз, спричинених глобалізаційними процесами у світі, нестабільним політичним та економічним становищем України, пандемією COVID-19, відсутністю соціально-відповідальної поведінки інноваторів тощо. Тому побудова, підтримка та застосування дієвих стратегій та інструментів для

діагностики ефективності інноваційної діяльності є важливим елементом та параметром ефективності діяльності підприємницьких структур. В іншому випадку, при запровадженні підприємством політики антикризового менеджменту, коли відсутні інструменти вимірювання та діагностики рівня ефективності інноваційної діяльності, постає проблема неможливості точного визначення результатів, які отримані підприємством. Це, без сумніву, перешкоджає управлінському процесу на підприємстві, послабляє конкурентні переваги та можливості дотримання пріоритетів інклюзивного розвитку економіки, зміцнення

ринкової позиції підприємницьких структур й потенційні можливості диверсифікації інноваційної діяльності.

З огляду на те, що технології діагностики ефективності інноваційної діяльності жодним чином не регламентуються, на разі не має чіткого послідовного алгоритму, який можна було б застосовувати з високим рівнем вірогідності отримання у результаті таких даних, які б були надійним підґрунтям для прийняття управлінських рішень щодо стратегії розвитку інноваційної діяльності підприємства в умовах запровадження політики антикризового менеджменту.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Над розв'язанням проблем інноваційної діяльності підприємницьких структур, вдосконаленням методів оцінки, підвищенням її ефективності працювало багато вчених, серед них О. Волков, М. Денисенко, О. А. Гречан [1], Л. Волощук [13, 14], Гадзевич, І. Матвійчук [12], С. Грицуленко [5], М. Густинський [25], В. Джеджула [23], Демченко Г.В. [24], І. Єпіфанова [19, 23], Н. Ілишева, А. Ілишев [10], Т. Іщейкін [7], Л. Кадол [15], В. Кірсанова, С. Філіппова [14], В. Коюда [3, 16], Л. Лисенко [3], Л. Малюта [22], П. Микитюк [4], П. Перерва, А. Косенко [18], А. Трифілова [9], Л. Фролова, К. Жадько, О. Іляш [17], П. Харів [6], В. Чернов [8], М. Чорна, С. Глухова [2], І. Шейко [16], та інші. Питання антикризового управління теж лежать на поверхні у реаліях сьогодення. Останнім часом вчені все частіше пропонують застосування нетрадиційних та комбінованих підходів до менеджменту інноваційної діяльності із застосуванням смарт-технологій [28], принципів та пріоритетів інклюзивного розвитку [20], ризик-орієнтованого підходу [26] тощо.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проте єдиного підходу до діагностики (етапів, методів, технологій, показників тощо) ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в умовах антикризового управління досі не винайдено.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно дослідити існуючі технології здійснення оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства з метою виокремлення їх переваг та вузьких місць для формування авторської візії цього процесу.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування авторського підходу щодо технології проведення діагностики ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в умовах запровадження політики антикризового менеджменту.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Детальний аналіз наукових джерел щодо технології оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур (ЕІДПС) [1-25] дозволів узагальнити та систематизувати основні підходи щодо її послідовності й визначити ключові аспекти, що розкривають сучасний методичний інструментарій діагностики ЕІДПС.

Необхідною умовою правильної діагностики ЕІДПС та отримання чіткого результату, що відповідає меті, є ретельні переходи від одного етапу до іншого, що мають логічні ієрархічні взаємозв'язки.

Оцінку економічної ефективності інноваційної діяльності П. Харів [6, с.119] розглядає за взаємопов'язаними трьома аспектами: науково-інформаційний рівень підприємства; технічний рівень підприємства; техніко-економічна ефективність інноваційних проєктів; та пропонує послідовність оцінки ЕІДПС проводити у 4 етапи: вибір і обґрунтування стратегічного напрямку досліджень; визначення критеріїв і показників оцінки; оцінка впливу ефективності інноваційної діяльності на ефективність діяльності підприємства; вибір ефективного методу здійснення оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства.

В.О. Чернов [8] та Т.Є. Іщейкін [7] мають дуже близькі точки зору і рекомендують проводити оцінку у 2 етапи. На першому етапі пропонується проводити аналіз процесів нововведень. Такий аналіз передбачає

порівняння з планом і визначення відхилень кількості, вартості, питомої ваги нововведень у загальній вартості майна. Другий етап, етап аналізу ефективності інновацій, дає можливість «дослідити приріст продуктивності праці, що був досягнутий у результаті нововведень, порівнюючи при цьому дохід і прибуток, які були одержані від інновацій, з доходом і прибутком від альтернативних нововведенню варіантів» [7]. Позитивним в цьому підході є використання методу порівняння, що дозволяє обрати найкращий проект з огляду на його вплив на економічні показники функціонування підприємницьких структур.

Підхід, запропонований В. Коюдою та Л. Лисенко [6, с.130], спрямований на досить широкий аспект оцінки ЕІДПС і містить такі етапи: формування переліку показників за складовими ефективності інноваційної діяльності; розрахунок інтегральних показників методом адитивної згортки; аналіз інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за складовими; виявлення пріоритетних заходів щодо удосконалення інноваційної діяльності. Цей підхід побудований на великій кількості аналітичних показників, що можна вважати недоліком при проведенні необхідних розрахунків.

У роботах О.І. Волкова, М.П. Денисенко, А.П. Гречан [1] та П.П. Микитюка [4] рекомендується проводити комплексний аналіз ефективності інноваційної діяльності підприємства за чотирма етапами (табл. 1).

Пропонований підхід [1; 4] щодо реалізації комплексного аналізу інноваційної діяльності підприємницьких структур розкривається у тому, що безпосередньо оцінка ЕІДПС – це лише один з етапів реалізації комплексного аналізу їх інноваційної діяльності, а сам аналіз значно ширший та глибший й складається з 4 етапів. Такий комплексний підхід дозволяє вирішити одразу декілька питань – визначити релевантні показники, аналізувати тенденції змін інноваційної діяльності підприємства та застосовувати інструментарій факторного аналізу, на основі чого буде встановлено позитивний і негативний вплив факторів.

Кадол Л. В. [15] пропонує такі ж 4 етапи комплексного аналізу ЕІДПС, як і попередні авторе [1; 4], але концентрує увагу на

необхідності обґрунтування шляхів підвищення ЕІДПС.

Цікавим є підхід Г.О. Трифілової [9], який побудований на аналізі по етапах інноваційних елементів діяльності підприємницьких структур: поведінки, активності, стратегії, проектів, потенціалу, процесу.

Перевагою такого підходу є урахування інтересів зацікавлених сторін. Недоліком такого підходу є неможливість дати оцінку щодо загальної ефективності інноваційної діяльності підприємства. Автори пропонують на основі інтерпретованих даних формулювати висновок щодо ефективності інноваційної діяльності, «відповідно визначеній меті за кожним з напрямків оцінювання: з позиції підприємства – доцільно/недоцільно розробляти та впроваджувати інновацію; з позиції персоналу – доцільно/недоцільно брати участь в інноваційному проекті; з позиції інвестора – доцільно/недоцільно здійснювати інвестиції в інноваційну діяльність; з позиції споживача – доцільно/недоцільно споживати інноваційний продукт» [8; с.96].

На відміну від розглянутих вище технологій оцінки, у [10, с.26] пропонується обмежити процес оцінки ЕІДПС лише трьома етапами, а саме проведення оцінки науково-технічного рівня інновацій, інноваційного процесу та ефективності інноваційної діяльності. Такий підхід до оцінки ЕІДПС відображує універсальний характер оцінювання, результатом чого є аналітичний матеріал для розробки перспективної стратегії розвитку інноваційної діяльності підприємства у тому числі й за умов запровадження політики антикризового менеджменту.

У роботі [8; с.93] наведена 10-ти етапна технологія оцінювання ЕІДПС, за якою мета, критерії, показники та їх інтерпретація обґрунтовуються з позиції підприємства, персоналу, інвестора та споживача.

ЕІДПС П. Коюда та І. Шейко [16]: аналіз та дослідження факторів зовнішнього впливу на інноваційну діяльність підприємства та дослідження стану та виокремлення потенційних можливостей підприємства щодо активізації інноваційної діяльності підприємства.

Послідовність оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур

Автори	Етапи оцінки ЕІД
1. П.С.Харів [6]	1. Вибір і обґрунтування стратегічного напрямку досліджень. 2. Визначення критеріїв і показників оцінки. 3. Оцінка впливу ефективності ІД на ефективність діяльності підприємства в цілому. 4. Вибір ефективного методу здійснення оцінки ефективності ІД підприємства.
2. В.А. Чернов [8] , Т.Є. Іщейкін [7]	1. Дослідження процесів нововведень. 2. Аналіз ефективності інновацій.
3. В.О.Коюда, Л.А. Лисенко [6]	1. Формування переліку показників за складовими ефективності інноваційної діяльності. 2. Розрахунок інтегральних показників методом адитивної згортки. 3. Аналіз інтегральних показників ефективності ІД за складовими. 4. Виявлення пріоритетних заходів щодо удосконалення ІД.
4. А.А. Трифілова [9]	1. Аналіз та оцінка інноваційної поведінки. 2. Аналіз та оцінка інноваційної активності. 3. Аналіз інноваційних стратегій (ІС) та вибір ІС. 4. Аналіз та оцінка інноваційних проектів. 5. Аналіз та оцінка інноваційного потенціалу підприємства. 6. Аналіз та оцінка за стадіями інноваційного процесу.
5. О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан [1]; П.П.Микитюк [4]	1. Моніторинг зовнішнього оточення підприємства. 2. Аналіз внутрішнього середовища підприємства. 3. Аналіз ефективності інноваційних проектів. 4. Аналіз інноваційної діяльності (ІД) підприємства .
6. Л.В. Кадол [15]	1. Моніторинг зовнішнього оточення підприємства. 2. Аналіз внутрішнього середовища підприємства. 3. Аналіз ефективності інноваційних проектів. 4. Аналіз ефективності інноваційної діяльності (ІД) та шляхів її підвищення.
7. Методика «Відслідкування динаміки основних економічних показників роботи стратегічно важливих підприємств та підприємств-монополістів (на основі індивідуального моніторингу)» [11]	1. Отримання потрібної інформації. 2. Оцінка та виявлення впливу факторів. 3. Визначення впливу результатів діяльності підприємств на розвиток регіонів та економіки. 4. Розробка рекомендацій чи пропозицій щодо удосконалення механізму регулювання інноваційної діяльності.
8. Коюда П. , Шейко І. [16]	1. Аналіз та дослідження факторів зовнішнього впливу на інноваційну діяльність підприємства, а це макро- та мезорівні. 2. Дослідження стану та виокремлення потенційних можливостей підприємства щодо активізації інноваційної діяльності підприємства як визначального фактору соціально-економічного розвитку підприємства, регіонів та країни в цілому.
9. Чорна М.В., Глухова С. [2]	1. Формування мети оцінки ЕІД. 2. Конкретизація мети оцінки відповідно до спрямування. 3. Вибір об'єкта та предмета оцінки ЕІД. 4. Формування інформаційної бази оцінки ЕІД. 5. Вибір принципів оцінки ЕІД. 6. Обґрунтування критеріїв оцінки ЕІД. 7. Вибір показників оцінки ЕІД відповідних критеріям. 8. Розрахунок показників оцінки ЕІД за кожним напрямом. 9. Інтерпретація розрахунків. 10. Формулювання висновку щодо ефективності ІД підприємства.
10. Гадзевич О., Матвійчук І. [12]	1.Оцінка та аналіз рівня розвитку інноваційного потенціалу підприємства на основі сформованої системи показників. 2. Оцінка й аналіз ефективності інноваційної діяльності підприємства.
11. Ілишева Н., Ілишев О. [10]	1.Оцінка науково-технічного рівня інновацій. 2.Оцінка інноваційного процесу. 3.Оцінка ефективності інноваційної діяльності.

(Джерело: систематизовано автором за [1; 2-4; 6-12])

Дослідження стану інноваційної діяльності пропонується, проводити у такій послідовності:

- формування бази даних для проведення аналізу інноваційної діяльності підприємницьких структур та її економічної ефективності;

- вибір методичних підходів до проведення повної, об'єктивної оцінки ЕІДПС в залежності від особливостей та специфіки кожного конкретного суб'єкту господарювання;

- проведення необхідних розрахунків, аналіз отриманих результатів оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур;

- обґрунтування комплексу заходів щодо удосконалення інноваційної діяльності та її активізація для забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Цікавою є методика «Відслідковування динаміки основних економічних показників роботи стратегічно важливих підприємств і підприємств-монополістів (на основі індивідуального моніторингу підприємств)» [11], розроблена на замовлення Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. Особливе місце у цій методиці посідає саме аналіз інноваційної діяльності підприємства, який пропонується проводити у 4 етапи:

1. Отримання потрібної інформації.

2. Оцінка та виявлення впливу факторів.

3. Визначення впливу результатів діяльності підприємств на розвиток регіонів та економіки в цілому.

4. Розробка рекомендацій чи пропозицій щодо удосконалення механізму регулювання інноваційної діяльності.

Проведення аналізу у такій послідовності дозволяє цілеспрямовано визначати ті фактори, які мають вплив на зміну результуючих показників оцінки ЕІДПС, та розраховувати величину їхнього позитивного або негативного впливу, що є вкрай важливим для розробки антикризової стратегії, системи антикризових заходів та заходів щодо підвищення ЕІДПС.

Базуючись на проведеному дослідженні застосування широкого кола технологій оцінки ЕІДПС, систематизовано існуючі авторські підходи (табл. 1) та виділено ті аспекти, які мають бути обов'язково

враховані при розробці універсального підходу до діагностики ЕІДПС.

Отже, спираючись на систематизацію підходів до здійснення оцінки ЕІДПС, сформульовано авторське бачення, що в рамках запровадження політики антикризового менеджменту процес діагностики ЕІДПС повинний складатися з п'яти етапів:

1. Методичне забезпечення процесу діагностики ЕІДПС (формування авторської системи показників діагностики ЕІДПС на засадах антикризового менеджменту).

2. Інформаційне забезпечення процесу діагностики ЕІДПС (формування бази даних для здійснення діагностики ЕІДПС: дані зовнішньої та внутрішньої фінансової та статистичної звітності інноваційно-активних підприємницьких структур).

3. Розробка комплексного інтегрального показника діагностики ЕІДПС.

4. Оцінювання ЕІДПС за розробленим інтегральним показником (розрахунок показників; групування аналізованих підприємницьких структур по рівнях ефективності інноваційної діяльності на основі розроблених критеріїв; діагностування отриманих показників – виявлення проблемних ситуацій та симптомів їх виникнення).

5. Розробка антикризових заходів щодо вдосконалення інноваційної діяльності підприємницьких структур (обґрунтування комплексу заходів по кожній групі з підвищення рівня ефективності інноваційної діяльності у відповідності до основних принципів антикризового менеджменту).

Вихідним етапом проведення діагностики ЕІДПС є побудова методики оцінювання та валідизація системи показників, які забезпечать точність, об'єктивність та релевантність оцінки специфічним умовам функціонування підприємства. Зважаючи на те, що будь-який методичний підхід та статистична модель не позбавлені певних недоліків, метою даного дослідження є розроблення такої методики, яка б цілісно відображала принципи антикризового менеджменту та слугувала платформою визначення системи заходів щодо нарощування конкурентоспроможності підприємства на основі критерію інноваційності. Реалізація комплексного

підходу до діагностики – від формування системи показників до проведення відповідних розрахунків – має на меті отримання результату у вигляді обґрунтованих сценаріїв стратегічного, тактичного та оперативного розвитку інноваційної діяльності підприємства на засадах антикризового менеджменту.

Відповідно до вищевикладеного, ключовим етапом обґрунтування методики діагностики ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур є формування системи показників, яка би враховувала інтереси усіх суб'єктів інноваційної діяльності підприємства та давала економічно обґрунтовану базу для визначення стратегій подальшого розвитку інноваційної діяльності в умовах запровадження політики антикризового менеджменту.

Дослідження існуючих методичних підходів до оцінки ЕІДПС дозволило встановити, що певна група вчених-економістів проводить оцінку ефективності інноваційної діяльності на основі виокремлення функціональних блоків, за якими до системи включаються ті чи інші показники. Проте, незгодженість думок науковців з приводу переліку тих функціональних блоків, які мають складати структуру системи оцінки ефективності ЕІДПС, виникає не тільки у частині внутрішньої наповненості, а й у частині кількості таких блоків (частіш за все пропонується від трьох до семи функціональних блоків). Систематизація точок зору різних науковців дозволила виділити п'ять основних підходів до виділення складових системи діагностики ЕІДПС:

1. *Функціональний підхід.* Його представники (Мухамедьяров А.М., Скібіцький О.М., Фатхутдинов Р.А., Худоба К.В., Школа І.М., Бутирська І.В., Захарченко В.І., Ілляшенко С.М., Сільченко А.І. та інші) до складових системи показників оцінки ефективності ЕІДПС включають економічну, науково-технічну, соціальну та екологічну складові, пояснюючи це тим, що безпосередньо економічні результати від інноваційної діяльності пов'язані з науково-технічною і соціальною ефективністю, а екологічна ефективність виникає лише як наслідок науково-технічного прогресу, а тому

побічно впливає на економічну ефективність від інноваційної діяльності.

2. *Модифіковано-функціональний підхід.* Багато науковців модифікують функціональний підхід шляхом додавання різних складових: податкову (Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П.), ресурсну (Єпіфанова І.Ю., Зянько В.В., Краснокутська Н.В., Ільєнкова С.Д., Гохберг Л.М., Ягудин С.Ю.), політичну (Гесць В.М., Семиноженко В.П.), уречевлену (Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.В.), етнічно-культурну (Краснокутська Н.В., Микитюк П.П.), фінансову (Чорна М.В., Глухова С.В., Коюда В.О., Лисенко Л.А., Шейко І.А., Череп А.В., Олейнікова Л.Г., Череп О.В., Павленко І.А., Гончарова Н.П., Швиданенко Г.О.), маркетингову (Коюда П.М., Шейко І.А., Лисенко Л.А.), регіональну (Ковальов Г.Д.), критерій новизни (Чорна М.В., Глухова С.В.).

3. *Ресурсний підхід.* Група науковців (Маслак О.І., Квятковська Л.А., Перерва П.Г., Косенко А.П., Крамський Д.Ю., Лазарева Є.В., Бутенко А.І. та інші) обрали ресурсний перелік складових. Так, наприклад, П.Г. Перерва й А.П. Косенко [18, с. 178-187] пропонують до складу показників оцінки включати ринкову, виробничо-технологічну, науково-технічну та організаційно-управлінську складову. Особливістю такої методики є те, що за кожною складовою має проводитися аналіз забезпеченості ресурсами усіх видів – фінансові, кадрові, інформаційні, матеріально-технічні тощо. Це дозволяє сформуванню динамічних моделей оцінки резервів та перспектив розвитку інноваційної діяльності підприємницьких структур, які б розглядали широкий спектр сценаріїв використання наявних ресурсів відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов діяльності.

4. *Ресурсно-функціональний підхід.* Вчені Л.Я. Малюта [22] та П.П. Микитюк [4] запропонували модель комплексної оцінки ІД підприємства, в основі якої лежить дослідження стану трьох складових: ресурсної (складова, яка відображує наявність у підприємства необхідних активів), технологічної (складова, яка дозволяє оцінити стан технологічного рівня підприємства) та ринкової (складова, що дозволяє оцінити позиції підприємства на ринку у взаємозв'язку з конкурентами, контрагентами, та взагалі визначити вплив на

економіку національного господарства), формуючи таким чином ресурсно-функціональний підхід.

5. *Інший підхід*. Цікавим є підхід Г.В. Демченко [24], який систему показників будує зі складових і процесів: управлінські завдання, процес управління; організаційна структура, процес формування ціннісної орієнтації; організаційна культура, процес інтерпретації; персонал, процес генерації ідей; забезпеченість ресурсами (фінансовими, матеріальними, інформаційними). Як визначає сам Г.В. Демченко «пропонована система показників має низку переваг, серед яких можна виділити: спрямованість винятково на оцінювання процесу активізації інноваційної діяльності на підприємстві, придатність для використання її на підприємствах будь-якої форми власності та розміру; можливість самостійного використання системи підприємствами. Головною перевагою запропонованої системи є поєднання складників та процесів, що їх об'єднують, тобто поєднання сутнісного та процесного підходів» [24, с. 45], М.О. Густинський [25] пропонує розробляти багаторівневу систему показників оцінки ЕІДПС; за зазначеними складовими (економічна, науково-технологічна, соціальна, екологічна, організаційна) на рівні підприємства, рівні галузі та на рівні держави. Пропонується кожен складову розглядати з позиції підприємства, позиції персоналу, позиції інвестора, позиції споживача.

Систематизація підходів вчених та фахівців до побудови систем показників для проведення оцінки ЕІДПС дозволяє дійти висновків, що до того як саме досліджені системи показників розроблялися:

1) без єдиних та чітких критеріїв, за якими слід здійснювати оцінку ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур;

2) відповідно до напрямів дослідження певних науковців:

- кількість складових систем показників не обмежується, а їх назви не унормовуються;

- внутрішня наповненість складових з однаковими назвами відрізняється за кількістю показників та самими показниками;

3) з урахуванням галузевої приналежності підприємств, що досліджувалися.

З нашої точки зору, побудова системи показників суто для потреб окремого підприємства або підприємницьких структур певної галузі обмежує її використання. Система показників діагностики ЕІДПС повинна одночасно відповідати універсальності і специфічності.

Таким чином, узагальнюючи погляди вітчизняних і закордонних вчених [1-27] визначимо вимоги, яким має задовольняти система показників діагностики ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур:

- структуризація елементів системи оцінки з урахуванням критеріїв ієрархічності та пріоритетності;

- декомпозиція ключових показників на декілька рівнів з метою забезпечення достовірності розрахунків та висновків й виявлення основних факторів впливу;

- збалансованість системи за кількістю та якістю показників. Під вимогою якості ми розуміємо цілісне відображення усіх антикризового менеджменту в інноваційній діяльності підприємства;

- доступність і достовірність інформації для розрахунків показників, врахування витрат і вигід, пов'язаних з вибором показників;

- відповідність критерію адаптивності системи оцінки до змін, що перманентно відбуваються у середовищі функціонування підприємства на усіх рівнях (мікро-, мезо- та макrorівень);

- відповідність критерію загальної системності з огляду на те, що підприємство – це відкрита соціально-економічна система, яка має постійно тяжіти до ідентифікації та реалізації потенційних можливостей щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності на засадах антикризового менеджменту.

З урахуванням висновків, зроблених за результатами аналізу методик та систем показників оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур, базуючись на основних принципах антикризового менеджменту та пріоритетах інклюзивного розвитку економіки пропонуємо систему показників діагностики ЕІДПС будувати за принципом дуалізму.

Дуалізм як статична ознака економічної системи означає можливість виокремити за

певним критерієм в одному цілому дві або більше складові частини. Принцип дуалізму передбачає, що система показників діагностики ЕІДПС має два рівня (блока, частини). Загальна частина націлена на результат інноваційної діяльності підприємницьких структур, і розглядає підприємство незалежно від його галузевої приналежності, розміру чи організаційно-правової форми. Цей результат складається з результатів від соціальної ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур; екологічної; економічної; науково-технічної та організаційної відповідно до пріоритетів інклюзивного розвитку економіки [21], що є особливо актуальним в умовах запровадження політики антикризового менеджменту. Спеціальна частина націлена на аналіз специфічних галузевих і структурних особливостей підприємницьких структур.

Склад *економічного* функціонального блоку розкривається через підвищення потенціалу підприємства до утримання та нарощування своїх конкурентних переваг на основі розробки та впровадження інновацій. Кількісна оцінка економічного ефекту передбачає розрахунок вартісних показників, які дозволяють зробити висновок про підвищення економічної ефективності підприємства, зокрема, підвищення продуктивності праці, приросту нематеріальних активів та зростання обсягів реалізації інноваційної продукції тощо.

Показники *соціального* блоку розкривають створення таких умов життєдіяльності суспільства, які б підвищували загальну якість життя населення у довгостроковій перспективі.

Причому з огляду на інклюзивний характер інноваційної діяльності підприємницьких структур, позитивні екстерналії у частині соціального ефекту відносяться до усіх аспектів соціального життя – підвищення рівня освіти, поліпшення способу життя та створення можливостей до здорового образу життя, розвиток нових нематеріальних цінностей.

Показники, що характеризують *екологічний* блок, спрямовані на дослідження поліпшення якості навколишнього середовища, що можливо досягти шляхом зменшення деструктивного впливу на довкілля та перехід до «зеленої економіки». Оцінити екологічний ефект можливо з використанням системи відносних показників, які відображують якісний стан екології

(покращення екологічності продуктів, що виробляються; зниження промислових викидів в атмосферу, покращення ергономічності товарів; зниження кількості відходів виробництва; впровадження технологій вторинної переробки тощо).

Оцінка в рамках *науково-технічного* блоку проявляється у дослідженні показників нарощування технологічних та інформаційних компетенцій підприємницьких структур. Про позитивний науково-технічний ефект можна зробити висновок тоді, коли питома вага персоналу задіяного у науковій сфері підприємства зростає, підвищуючи при цьому загальний рівень автоматизації, інформатизації та роботизації на підприємстві. Особливістю оцінки науково-технічного ефекту є те, що формалізований його розрахунок є занадто ускладненим і припускає значну кількість імовірнісних припущень.

Організаційний блок розкривається показниками, що дозволяють оцінити, перш за все, оптимальну організаційну структуру та цілісність управління організаційною поведінкою працівників на підприємстві, що має на меті підвищення ефективності організації праці, запровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності, створення ефективних механізмів координації стратегічних цілей з оперативними планами та задачами щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства на засадах інклюзивності. Організаційний ефект також є відображенням розвитку на підприємстві корпоративної культури, яка б відповідала критеріям інклюзивності. Така культура розкривається у двох аспектах – внутрішньому і зовнішньому. Внутрішній передбачає формування ціннісно-компетентної платформи безперервної реалізації інновацій у всіх сферах, а зовнішній, у свою чергу, розкривається у дотриманні принципів корпоративної соціальної відповідальності підприємства.

Складові *спеціальної* частини можуть включати додаткові параметри оцінки відповідно до галузевих і структурних особливостей підприємства, розміру, обсягів діяльності та організаційно-правової форми. Вагомість цієї частини залежить від рівня інтегрованості підприємства у функціонування і розвиток інклюзивної інфраструктури інноваційної діяльності на рівні регіону та країни. Високий рівень

кореляції між ефективністю бізнес-процесів підприємства, що описують інноваційну діяльність, процесами, які відбуваються у галузі функціонування підприємства свідчить про більшу значущість саме оцінки спеціальної частини системи показників з точки зору формулювання достовірного висновку щодо ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в умовах антикризового управління. Ще одним чинником впливу на вагомість спеціальної частини системи показників є залученість кінцевих споживачів до процесів, що відбуваються у галузі. Чим ця залученість вища, тим більш вагоме значення буде мати оцінка специфічних показників.

Важливо забезпечити єдність між показниками загальної та спеціальної частини.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Запропонована методика діагностики ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в умовах

запровадження політики антикризового менеджменту враховує основні пріоритети інклюзивного розвитку економіки, складається з п'яти етапів та передбачає розробку комплексного інтегрального показника оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур, що ґрунтується на системі показників із п'яти функціональних блоків (економічного, соціального, екологічного, науково-технічного та організаційного). Оцінка за цим показником передбачає визначення рівня ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур (низький, середній, високий) та виступає основою розробки відповідного комплексу антикризових заходів та заходів з підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур, її відповідності основним пріоритетам інклюзивного розвитку економіки та підвищення соціальної відповідальності інноваторів. У подальших дослідженнях доцільно навести технологію обґрунтування набору показників щодо наповнення кожного функціонального блоку запропонованої методики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков О. І., Денисенко М. П., Гречан А. П. та ін. *Економіка і організація інноваційної діяльності*: Підручник / під ред. О. І. Волкова, М. П. Денисенка. К.: ВД "Професіонал", 2004. 960 с.
2. Чорна М. В., Глухова С. В. *Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств*: Монографія. Харків: ХДУХТ, 2012. 210 с.
3. Коюда В. О., Лисенко Л. А. *Інноваційна діяльність підприємства та оцінка її ефективності*: Монографія. Х.: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. 224 с.
4. Микитюк П. П. *Аналіз впливу інвестицій та інновацій на ефективність господарської діяльності підприємства*. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 295 с.
5. Грицуленко С. І. Оцінка інноваційної діяльності як інструмент інноваційної політики господарської системи. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4831>.
6. Харів П. С. *Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів*: Монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 326 с.
7. Іщейкін Т. Є. Методичні підходи до оцінки інноваційного розвитку торговельних підприємств. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 5 (50). С. 259-267.
8. Чернов В. А. Анализ инновационной деятельности в торговле. *Аудит и финансовый анализ*. 2004. № 1. С. 46-49.
9. Трифилова А. А. *Оценка эффективности инновационного развития предприятия*. М.: Финансы и статистика, 2005. 302 с.
10. Ильшева Н. Н., Ильшев А. М. Система аналитических показателей инновационной деятельности организации. *Качество. Инновации. Образование*. 2004. № 2. С. 26-30.
11. Методичні рекомендації щодо відслідковування динаміки основних економічних показників роботи стратегічно важливих підприємств і підприємств-монополістів (на основі індивідуального моніторингу підприємств). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: веб-сайт. 2004. URL: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37880&cat_id=38738.
12. Гадзевич О., Матвійчук І. Методика аналізу та оцінки інноваційної діяльності підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 3. С. 100-106.
13. Волощук Л. О., Кірсанова В. В., Філіппова С. В. *Аналітичні інструменти управління інноваційним розвитком промислового підприємства*: Монографія. Одеса: ОНПУ; ЦАДЕ, 2014. 180 с.
14. Волощук Л. О. Інноваційний розвиток промислового підприємства: сутність та проблеми аналітичного забезпечення в умовах індикативного управління. *Бізнес-інформ*. 2014. № 11. С. 75-79.

15. Кадол Л. В. Особливості комплексної оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 359-363.
16. Коюда П. М., Шейко І. А. *Ефективність інноваційної діяльності підприємств: теорія та практика*: Монографія. Х.:ХНУРЕ, 2013. 37 с.
17. Frolova, L., Zhadko, K., Ilyash, O., Yermak, S., & Nosova, T. Model for opportunities assessment to increase the enterprise innovation activity. *Business: Theory and Practice*. 2021. № 22(1). P. 1-11.
18. Перерва П. Г., Косенко А. П. Развитие методов оценки эффективности использования инновационного потенциала. *Вісник Східноукр. національного університету ім. В. Даля*. 2006. № 4. С. 178-187.
19. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Зянько В. В. *Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України*: Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця; ВНТУ, 2015. 172 с.
20. Єрмак С. О. *Теоретико-методологічні засади стратегічного управління інклюзивним розвитком інноваційної діяльності підприємств*: [моногр.]. Schweinfurt: Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt), 2019. 445 с.
21. Yermak S. Problems of innovative activity development at food industry enterprises of Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2017. № 21. P. 96-102.
22. Малюта Л. Я. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. № 1 (4). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrpp.pdf>.
23. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Цвик О. Г. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 4. С. 5-8.
24. Демченко Г. В. Розробка моделі оцінки та системи показників організаційного забезпечення активізації інноваційної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 9. С. 42-45.
25. Густинський М. О. Методичні засади оцінки ефективності інноваційної діяльності в галузях народного господарства. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки*. 2011. № 2, Т. 1. С. 88-92.
26. Filyppova S., Bashynska I., Kholod B., Prodanova L., Ivanchenkova L., V. Ivanchenkov. Risk management through systematization: Risk Management Culture. *International Journal of Recent Technology and Engineering*. 2019. Vol. 8 (3). P. 6047-6052.
27. Башинська І. О. SMART-підхід до визначення цілей смартизації промислового підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. № 5, Т. 30 (69). С. 41-46.

REFERENCES

1. Volkov O. I., Denisenko M. P. (Eds.). (2004) *Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics and organization of innovation]. Kyiv: Professional.
2. Chorna, M. V., Glukhova, S. V. (2012) *Otsinka efektyvnosti innovatsiynoi diialnosti pidpriemstv* [Evaluation of the effectiveness of innovative activities of enterprises: monograph]. Kharkiv: KhDUHT.
3. Koyuda V. O., Lysenko L. A. (2010) *Innovatsiyna diialnist pidpriemstva ta otsinka ii efektyvnosti* [Innovative activity of the enterprise and evaluation of its efficiency: monograph]. Kharkiv: INZHEK, 224 p.
4. Mikityuk P. P. (2007) *Analiz vplyvu investytsiy ta innovatsiy na efektyvnist hospodarskoi diialnosti pidpriemstva* [Analysis of the impact of investments and innovations on the efficiency of economic activity of the enterprise]. Ternopil: Economic Thought, 295 p.
5. Gritsulenko S. I. (2016) *Otsinka innovatsiinoi diialnosti yak instrument innovatsiinoi polityky hospodarskoi systemy* [Evaluation of innovation as a tool of innovation policy of the economic system]. *Efficient economy*. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4831>.
6. Khariv P. S. (2003). *Innovatsiyna diialnist pidpriemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiynikh protsesiv: Monohrafiia* [Innovative activity of the enterprise and economic estimation of innovative processes: monograph]. Ternopil: Economic Thought.
7. Ishcheikin T. E. (2011) *Metodychni pidkhody do otsinky innovatsiynoho rozvytku torhovelnykh pidpriemstv* [Methodical approaches to the assessment of innovative development of trade enterprises]. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, vol. 5 (50), pp. 259-267.
8. Chernov V. A. (2004) *Analiz innovacionnoi dejatel'nosti v torgovle*. [Analysis of innovation in trade]. *Audit and financial analysis*, vol. 1, pp. 46-49.
9. Trifilova A. A. (2005). *Ocenka jeffektivnosti innovacionnogo razvitija predpriyatija* [Evaluation of the effectiveness of innovative development of the enterprise]. Moscow: Finance and Statistics.
10. Ilysheva N. N., Ilyshev A. M. (2004). *Sistema analiticheskikh pokazatelei innovacionnoi dejatel'nosti organizacii* [System of analytical indicators of innovative activity of the organization] *Quality. Innovations. Education*, vol. 2, pp. 26-30.
11. *Methodical recommendations for tracking the dynamics of the main economic indicators of strategically important enterprises and monopoly enterprises (based on individual monitoring of enterprises)*. (2004). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. URL: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=37880&cat_id=38738.

12. Gadzevych O., Matviychuk I. (2017). Metodyka analizu ta otsinky innovatsiynoi diialnosti pidpryiemstva [Methods of analysis and evaluation of innovative activities of the enterprise]. *Economic Journal of the Lesia Ukrainka East European National University*, vol. 3, pp. 100-106.
13. Voloshchuk L. O., Kirsanova V. V., Filyppova S. V. (2014). *Analitychni instrumenty upravlinnia innovatsiynym rozvytkom promysloвого pidpryiemstva : Monohrafiia* [Analytical tools for managing the innovative development of an industrial enterprise: monograph]. Odessa: ONPU; CADE.
14. Voloshchuk L. O. (2014) Innovatsiyni rozvytok promysloвого pidpryiemstva: sutnist ta problemy analitychnoho zabezpechennia v umovakh indykativnoho upravlinnia [Innovative development of an industrial enterprise: essence and problems of analytical support in the conditions of indicative management]. *Business inform*, vol.11, pp. 75-79.
15. Kadol L. V. (2016) Osoblyvosti kompleksnoi otsinky efektyvnosti innovatsiynoi diialnosti pidpryiemstva [Features of a comprehensive assessment of the effectiveness of innovative activities of the enterprise]. *Global and national economic problems*, vol. 10, pp. 359–363.
16. Koyuda P. M., Sheiko I. A. (2013). *Effektyvnist innovatsiynoi diialnosti pidpryiemstv: teoriia ta praktyka: Monohrafiia* [Efficiency of innovative activity of enterprises: theory and practice: monograph]. Kharkiv: KNURE.
17. Frolova L., Zhadko K., Ilyash O., Yermak S., Nosova T. (2021). Model for opportunities assessment to increase the enterprise innovation activity. *Business: Theory and Practice*, 22(1), pp.1-11.
18. Break P. G., Kosenko A. P. (2006). Rozvytye metodov otsenky efektyvnosti yspolzovanyia ynnovatsyonnoho potentsyala [Development of methods for assessing the effectiveness of the use of innovation potential]. *Bulletin of the East Ukrainian National University*, vol. 4, pp. 178–187.
19. Zianko V. V., Yepifanova I. Y., Zianko V. V. (2015) *Innovatsiyna diialnist pidpryiemstv ta ii finansove zabezpechennia v umovakh transformatsiynykh zmin ekonomiky Ukraïny : Monohrafiia* [Innovative activity of enterprises and its financial support in the conditions of transformational changes of economy of Ukraine: monograph]. Vinnytsia: UNIVERSUM-Vinnytsia.
20. Yermak S. O. (2019) *Teoretyko-metodolohichni zasady stratehichnoho upravlinnia inkliuzyvnym rozvytkom innovatsiynoi diialnosti pidpryiemstv* [Theoretical and methodological basis of strategic management of inclusive development of enterprises innovative activity: monograph]. Schweinfurt, Germany: Time Realities Scientific Group UG (haftungsbeschränkt).
21. Yermak S. (2017) Problems of innovative activity development at food industry enterprises of Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, vol. 21, pp. 96-102.
22. Mal'yuta L.Ya. (2011) Assessing the level of innovative development of an industrial enterprise. *Socio-economic problems and the state*, vol. 1 (4). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrpp.pdf>.
23. Dzhezdzhula V., Yepifanova I., Tsvyk A. (2017) Innovatsiina diialnist yak chynnyk konkurentospromozhnosti pidpryiemstv [Innovative activity as a factor of competitiveness of enterprises]. *Investytsiyni: praktyka ta dosvid*, vol. 4, pp. 5–8.
24. Demchenko G. V. (2016) Rozrobka modeli otsinky ta systemy pokaznykiv orhanizatsiynoho zabezpechennia aktyvizatsii innovatsiynoi diialnosti [Development of an evaluation model and a system of indicators of organizational support for the intensification of innovation]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, vol. 9, pp. 42–45.
25. Gustynsky M. O. (2011). Metodychni zasady otsinky efektyvnosti innovatsiynoi diialnosti v haluziakh narodnoho hospodarstva [Methodical bases of an estimation of efficiency of innovative activity in branches of a national economy]. *Scientific works of Poltava State Agrarian Academy. Series: Economic Sciences*, vol. 2, is. 1, pp. 88-92.
26. Filyppova S., Bashynska I., Kholod B., Prodanova L., Ivanchenkova L., Ivanchenkov V. (2019). Risk management through systematization: Risk Management Culture. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, vol. 8 (3), pp. 6047-6052.
27. Bashinskaya, I.O. (2019). SMART-pidkhdid do vyznachennia tsilei smartyzatsii promysloвого pidpryiemstva [SMART-approach to defining the goals of industrial enterprise smartization]. *Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: Economics and Management*, vol.5, is. 30 (69), pp. 41-46.

Abstract

YERMAK Svitlana. Diagnostics of innovative activity effectiveness of business structures at the implementation of anti-crisis management policy conditions

The author's approach to diagnostics of innovative activity effectiveness of business structures at the implementation of anti-crisis management policy conditions is offered in the article. The main approaches to the sequence of assessment of the innovative activity effectiveness of business structures are summarized and the key aspects that reveal the modern methodological tools of this process are identified. The author's vision of the stages of diagnostics of innovative activity effectiveness of business structures at the implementation of anti-crisis management policy conditions (1) methodological support of the diagnostic process; 2) information support; 3) development of a comprehensive integrated indicator; 4) the assessment process; 5) development of anti-crisis measures) is formed. The main methodological approaches to the selection of the components of the

systems for assessment of the innovative activity effectiveness of business structures are systematized and the following are distinguished: functional approach, modified-functional, resource, resource-functional and other approach. The basic requirements which the system of indicators of the innovative activity effectiveness of business structures should satisfy are defined. It is proposed to build a system of indicators on the principle of dualism and to distinguish two parts: general and special. It is proved that the indicators of the general part should be based on the basic principles of anti-crisis management and priorities of inclusive economic development and be divided into social, economic, environmental, scientific, technical and organizational blocks. Indicators of the special part are aimed at diagnosing specific industry and structural features of business structures. Based on the proposed system of indicators, it is advisable to form a comprehensive integrated indicator that will determine the level of the innovative activity effectiveness of business structures (low, medium, high) and develop a set of anti-crisis measures to improve it and meet the main priorities of inclusive economic development and social responsibility of innovators.

Keywords: diagnostics, innovative activity, business structures, anti-crisis management.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2021 р.

Бібліографічний опис статті:

Єрмак С. Діагностика ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в умовах запровадження політики антикризового менеджменту. *Innovation and Sustainability*. 2021. № 1. С. 28-39.

Yermak S. (2021) Diagnostics of innovative activity effectiveness of business structures at the implementation of anti-crisis management policy conditions. *Innovation and Sustainability*, № 1, pp. 28-39